

4. Gukovskij M. A. Ital'janskoe Vozrozhdenie / M. A. Gukovskij; pod red. A. N. Nemilova i A. S. Kantor–Gukovskoj. – L.: Izdatel'stvo LGU, 1990. – 624 s.

5. Jakovenko N. Narys istorii' seredn'ovichnoi' ta rann'omodernoi' Ukraïny: naukovopopuljarne vydannja / N. Jakovenko; Ukraïns'kyj naukovyj instytut Garvard'skogo universytetu, Instytut krytyky. – 3–je vyd., pererobl. ta rozshyr. – K.: Krytyka, 2006. – 584 s.

6. Smolij V. A. Ukraïna kriz' viky. T.7: Ukraïns'ka nacional'na revoljucija XVII st. (1648–1676 rr.) / V. A. Smolij, V. S. Stepankov. – K.: Vydavnychyj Dim «Al'ternatyvy», 1999. – 351 s.

7. Mycyk Ju. Kyi'vs'kyj «Synopsys» jak pidručnyk z istorii' Rusi–Ukraïny / Ju. Mycyk // Problemy dydaktyky istorii'. – 2010. – Vyp.2. – S.75–78.

8. Kaz'myrchuk G. D. Ukraïns'ke dekabrystoznavstvo / G. D. Kaz'myrchuk, Ju. V. Latysh. – K.: Brama. Vyd. Vovchok O. Ju., 2002. – 282 s.; Latysh Ju. V. Dekabrysty v Ukraïni. Istoriografichni studii': doslidzhennja / Jurij Latysh; Kyi'v. nac. un-t im. Tarasa Shevchenka. – K.: Logos, 2014. – 237 s.

9. Usenko P. G. Tovarystvo z'jednyanyh slov'jan / P. G. Usenko // Encyklopedija istorii' Ukraïny: u 10 t. / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. – K.: Nauk. Dumka, 2013. – 784 s.

10. Sergijenko G. Ja. Suspil'no-politychnyj ruh na Ukraïni pislja povstannja dekabrystiv 1826–1850 / G. Ja. Sergijenko. – K., 1971. – 300 s.

11. Skakun O. F. Politicheskaja i pravovaja mysl' na Ukraine (1861–1917): monografija / O. F. Skakun. – H.: Vishha shkola, 1987. – 298 s.

12. Kostomarov N. I. Avtobiografija. Bunt Sten'ki Razina / N. I. Kostomarov. – K.: Naukova dumka, 1992. – 512 s.

13. Svitlenko S. I. Narodnyctvo v Ukraïni 60–80-h rokiv XIX stolittja: analiz publikacij dokumental'nyh dzherel: Programy. Statuty. Proklamacii'. Zakonodavchi akty. Pozasudove dilovodstvo. Sudovoslidchi dzherela / S. I. Svitlenko. – Dnipropetrovs'k: Vyd-vo DDU, 1995. – 240 s.

14. Shtytjuk M. M. Gromads'ko-politychna dijalt'nist' Volodymyra Mal'ovanogo (1847–1893 rr.): naukove vydannja / M. M. Shtytjuk, O. S. Kozyrev; avt. peredm. S. I. Svitlenko. – Mykolai'v: MNU imeni V. O. Suhomlyns'kogo, 2014. – 236 s.

15. Istorija politychnoi' dumky: pidručnyk / I. Vdovychyn, I. Vyl'chyn's'ka, Je. Pereguda ta in.; za zag. red. N. M. Homa. – L.: Novyj svit–2000, 2017. – 632 s.

Bobina O. V., Ph. D. of History, Associate Professor of Department of Social and Humanities Sciences, Director of the Education and Research Institute of Humanities of National University of Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Ukraine, Mykolaiv), oleg.bobina@nuos.edu.ua

Revolutionary tradition in Ukraine: the beginnings

Social traditions are inherent characteristics of each society. «Revolutionary tradition» is one of the social traditions. Each society has its own experience and tradition of solving social conflict. Revolution is the extreme manifestation of such a conflict. The countries of Europe, Russia have their own revolutionary tradition. The author finds out whether there is such a tradition in Ukrainian society. The author explores the history of social conflicts in Ukraine (until the 19th century) and concludes that a weak revolutionary tradition among the Ukrainian intelligentsia and a developed tradition of social struggle among peasants.

Keywords: social tradition, revolutionary tradition, Ukraine, social conflict, history.

***

УДК 94(477)

Кліш А. Б.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
стародавньої та середньовічної історії,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. Володимира Гнатюка
(Україна, Тернопіль), Klish_Andriy@ukr.net

Християнські суспільники VS. москвофіли: до історії протистояння

Проаналізовано ставлення християнських суспільників до москвофілства у Галичині. У програмах та діяльності українських політичних

партій Галичини суспільно-християнського скерування та москвофілів прослідковується їх консервативний характер. Попри те вони гостро критикували один одного. У парламентській діяльності та на шпальтах часопису «Руслан» християнські суспільники намагалися протистояти москвофільській ідеології. Особливу увагу вони звертали на антиукраїнську риторику москвофілів, критикували їх ідейні засади.

Ключові слова: Галичина, християнські суспільники, москвофіли, національна ідентичність.

На межі XIX–XX ст. відбувається структуризація українського політичного руху в Галичині. У цей час розгорнули свою діяльність партії та організації широкого політичного спектру – радикального, національно-демократичного, соціал-демократичного, москвофільського, суспільно-християнського. Ці політичні течії, зазвичай, критикували одна одну.

Метою цієї статті є спроба проаналізувати ставлення представників суспільно-християнської течії до москвофілів наприкінці XIX – на початку XX ст.

Науковий доробок дослідників із задекларованої проблематики обмежується публікаціями Т. Антошевського [1], О. Аркуші [2], Н. Кіся [3], А. Кліша [4], Р. Лехнюка [5–6] та інших дослідників.

Зазначені автори в основному узагальнено аналізують суспільно-християнську течію. Окреслена нами проблема не знайшла ґрунтового висвітлення у наукових публікаціях, тому аналіз історіографії дає змогу зробити висновок про те, що на сьогодні у науковій літературі відсутні праці, що ґрунтуються на дослідженні зазначеної проблеми, у яких було б з'ясовано ставленні християнських суспільників до москвофілів наприкінці XIX – на початку XX ст.

Джерельною базою для написання статті стали матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, пресового органу християнських суспільників – часопису «Руслан».

Суспільно-християнський рух у Галичині репрезентували партії правоцентристського скерування – Католицький русько-народний союз, «Руська громада», Християнсько-суспільний союз. Натомість наприкінці XIX – на початку XX ст. у москвофільському середовищі виділялося два напрямки: русофільський (консервативний) та москвофільський (радикальний). До перших відносилося старше покоління, що асоціювали себе греко-католиками, сповідували етнічну єдність з росіянами, лояльно ставилися до айстро-угорської влади. Москвофіли схилилися до православ'я, вважали себе росіянами, виступали проти українського політичного руху. Цей напрямок за підтримки Російської імперії витіснив консервативне крило, та очолив москвофільський табір в Галичині.

Власне, однією із найвагоміших причин виокремлення суспільно-християнської течії з народовського табору була консолідація з москвофілами групи народовців на чолі з Ю. Романчуком і Є. Олесницьким. Християнські суспільники заперечували будь-які контакти з москвофільським табором.

Християнські суспільники спиралися на греко-католицьку церкву, водночас наголошуючи на своїй східнохристиянській літургійній приналежності. Натомість, православну церкву в Російській імперії вони трактували як знаряддя русифікаторської політики та складовою самодержавної ідеології. У зв'язку з цим

християнські суспільники називали московфільське православ'я – «цареслав'єм» [7–8]. Католицизм, як церковно–конфесійна ідентифікація, у програмних документах християнських суспільників протиставлявся московфільству [8]. Тому вони гостро критикували антикатолицьку діяльність московфілів, викрикуючи її політичну, а не релігійну складову.

Питання національної самоідентифікації зумовлювало глибоке несприйняття християнськими суспільниками московфілів: «Ся чорна пляма на народнім організмі єствує лише завдяки пособіям із вні і щирим хоч також не безінтересовним симпатіям чужих і наших противників. Московфільство у інших народів не є таке вельми шкідливе як у нас; у нас слово: московфіл є рівнозначним що Москаль. У нас старають ся наші домородні Москалі вводити православє, щоб з ним ввести і царєславє, гравітуючи туди, де нашому українському народови не дозволяють розвинути свою рідну народну українську ідею» [9, с. 2]. Представники суспільно–християнського руху виступили проти спроб польсько–русофільського зближення. На думку прихильників О. Барвінського, цим порозумінням з русофілами поляки хотіли «виторгувати» собі прихильне ставлення Росії [10, с. 1–2].

У залежності від політичної ситуації московфіли вступали в союз то з поляками, то з українськими народовцями.

У часописі «Руслан» гостро критикувалася консолідація народовців з московфілами, трактуючи це як «зраду старих позицій» [11]. У часописі звинувачувалася «Народна Рада» на чолі з Ю. Романчуком у капітуляції перед московфілами та антиукраїнськими ідеями. Консолідації протиставлялося можливе об'єднання українських партій Галичини за національним принципом [12–14]. Окрім того, консолідація вважалася антидержавною. Польська влада у Галичині, виставляючи кандидатур на консолідаторам на виборах до парламенту, у зв'язку із захистом державних інтересів. Водночас поляки отримували можливість звинуватити українців у московфільстві перед центральною австрійською владою [15].

Християнські суспільники наголошували на небезпеці консолідації народовців та московфілів, вбачаючи у ній зміцнення останніх. У часописі «Руслан» велася полеміка з «Ділом» про недоцільність цього союзу. Зокрема, у Самборі місцева філія «Общества імені М. Качковського» чинила спротив діяльності «Просвіти» [16]. Християнські суспільники звинувачували у цьому лідерів народовців, які через консолідацію дозволили зміцнитись галицькому московфільству і не робили перешкод його наступу на національні інституції [17]. У часописі «Руслан» зазначалося, що якщо керівництво «Просвіти» (мається на увазі її очільник – Ю. Романчук) не дбає про її розвиток, то його необхідно замінити [18].

1 листопада 1900 р. народовці вкотре порозумілися з московфілами щодо погодження кандидатур на виборах. Натомість християнські суспільники заявили, що вони ніколи не погодяться на консолідацію з московфілами і тому засудили НДП, яка «йде на руку національним ренегатам» [19, с. 1].

Християнські суспільники засудили позицію московфілів, які часто критикували страйковий рух українських селян Галичини [20].

Вони гостро критикували діяльність московфільських часописів, зокрема «Галичанина», яка скеровувалася проти української громадсько–політичної активності. У цьому часописі пропагувалася ідея «самостійного й окремішнього національно–культурного розвитку руского народа» [21].

Натомість московфільські часописи не цуралися відвертої дезінформації, що стосувалася О. Барвінського. Зокрема, у одному з мерів «Галичанина» опубліковані завідомо неправдива інформація, що нібито О. Барвінський просив у українського філантропа та мецената О. Терещенка кошти для заснування українського театру в Галичині [22]. Натомість, очільник християнських суспільників навіть не був знайомим з О. Терещенком [23].

«Галичанин» неодноразово закликав відмовитися від угодової політики та йти в опозицію до центральної влади. На шпальтах цього часопису з метою популярності серед широких верств суспільства наголошувалося на його антипольськості, натомість народовців звинувачувалося у служінні полякам. Ці звинувачення спростував О. Маковей, викриваючи антинародну сутність політики лідерів московфілів в Галичині [24].

Християнські суспільники звертали увагу на суперечки між московфілами та народовцями щодо мовного питання. Останні закликали галицьких українців писати петиції до крайової та центральної влади, щодо порушень прав української мови у повітових адміністраціях, освіті тощо. Цю ідею підтримали і християнські суспільники, запропонувавши громадам звертатися до українських адвокатів, які надавали безоплатні консультації у громадських справах. Натомість, московфіли виступили проти, оскільки українську мову вважали недорозвинутою [25]. У зв'язку з таким ставленням московфілів до української мови, християнські суспільники до лідерів народовців щодо неможливості консолідації [26].

Натомість вони негативно ставилися до російської мови, вбачаючи у ній небезпеку для української само ідентичності. Так, О. Барвінський зазначав, що знання російської мови потрібне кожній освіченій особі, проте «наші москалі домагаються зведеня сеї науки задля ренегатства, щоб відцуратися своєї мови, а взятися до московської. На се відповімо референтові Мончаловському словами руского літописця: «Иди вь своей Суздаль» [27].

На початку 1899 р. у часописі «Руслан» вийшла низка статей під назвою «Шестиліте кацапско–народовської консолідації» у якій розкривається суть московфільства, критикується лідер народовців Ю. Романчук за його хитання між національною ідеєю та співпрацею з московфілами [28]. Зазначається, що консолідація розпочалася не від створення спільного передвиборного комітету комітету у 1896 р., а від відходу Ю. Романчука від політики «нової ери» та відновлення діалогу з московфілами у 1893 р. Автор статті наголошує, що консолідація укладалася не для практичної праці, а лише для «очищення від угодовства» Ю. Романчука серед широких мас. З іншого боку напередодні виборів 1895 р., усі опозиційні народовські кандидати шукали підтримки з боку крайової влади та митрополита С. Сембратовича, проти яких власне заклалося консолідація.

Окрім того, християнські суспільники зазначали, що у провінційних містечках та селах серед «твердих» є

й такі, котрі готові працювати для народу, проте під впливом москвофільських газет, вони не здатні на позитивну роботу [28]. Автор закликав об'єднуватися українські партії лише на національній основі, ігноруючи москвофілів [28].

Однією з характерних рис галицького москвофільства було прагнення протиставити російську культуру, російських діячів українським. У червні 1899 р. редактор «Галичанина» О. Мончаловський побував у Санкт-Петербурзі на святкування столітнього ювілею О. Пушкіна. Аналогічні святкування відбулись також у львівському «Народному Домі». «Руслан» назвав це «маніфестацією львівської погодінської колонії», пов'язавши це кінцем консолідації, оскільки серед народоства викликає обурення відверта антиукраїнська пропаганда ідей російського панславізму [29].

Християнські суспільники виступили проти підтримки будівництва будинку для «Общества імені М. Качковського», яке 12 жовтня 1897 р. ініціювали т.зв. «опозиційних депутатів». У часописі «Руслан» зазначалося, що ця інституція завжди діяла, як противага «Просвіті» та займалася лише москвофільською пропагандою у Галичині [30].

Особливо загострилися взаємини між москвофілами та представниками суспільно-християнської течії під час виборів до Галицького сейму 1904 р. У Бродівському повіті, де традиційно кандидату вав О. Барвінський, ситуація напередодні виборів була критичною. Москвофіли продовжували налагоджувати взаємини з поляками й таким чином хотіли витіснити О. Барвінського з галицької політики. Про посилення їх позицій ми дізнаємося із листів довіреної особи очільника християнських суспільників у Бродівському повіті о. М. Герасимовича [31, арк. 20зв]. Аналогічною була ситуація у Кам'яно-Струмильському повіті.

Москвофіли у цьому виборчому окрузі об'єдналися навколо кандидатури пароха с. Попівці о. Т. Еффиновича. Про важливість цих виборів для москвофілів свідчить участь у передвиборчій кампанії одного із їх провідних теоретиків О. Мончаловського [2, с. 94].

Внаслідок агресивної виборчої агітації москвофілів, їх фінансових зловживань, О. Барвінський, єдиний із депутатів-«сецеоністів», програв вибори до Галицького сейму, а депутатський мандат здобув Т. Еффинович.

У часописі «Руслан» зазначалося, що «Галичанин» не міг вбачити О. Барвінському «ненависної фонетики», української школи та результатів усіх його дій, зокрема публіцистичних виступів, що «причинили ся до окремішного і самостійного національно-культурного розвитку рускої народности в Галичині». При цьому, польські пресові працівники, зокрема уже названого «Dziennik-a polsk-ogo», передруковуючи статті з москвофільськи налаштованих українських видань, лише «потирають руки на вид межиусобиць» [32].

Християнські суспільники позитивно сприйняли події першої російської революції, надіючись, що «закордонні брати здобудуть очікувані конституційні свободи, для того щоб щасливо перемагли москвофільську лихорадку» [33].

Напередодні Першої світової війни вони закликали усі політичні та громадські кола українців протидіяти москвофільству та російській агітації: «Наша свѣтска інтелігенція, а також всі сторонництва, організації і

товариства повинні тямити, що побороючи православну пропаганду, ломлять силу москвофільства. Іто силу чинну, бо лише в сѣм няпрямі може русофільство виказати успіхи. Нині хиба розпоряджаємо вже конечними засобами в людях, в справній організаційній машині і виробило ся в нашій суспільности почуте безпроводочного усуваня всякого лиха, яке робить шкоди нашому національному організмови» [34].

Слід зауважити, що у взаєминах між цими політичними силами деколи бачимо підтримку раціональних починань. Зокрема, москвофіли позитивно сприйняли ідею християнських суспільників створення спілок Райфайзена, вбачаючи у них значну користь для селян [35]. Проте це можна трактувати швидше як виняток з правил.

Таким чином, між християнськими суспільниками та москвофілами загострювалися ідеологічні протиріччя. Це, насамперед, стосувалося ставлення щодо греко-католицької церкви та православ'я. Ці дві течії, хоча і вважалися консервативними, обрали для себе протилежні ідеологічні вектори. Якщо представники суспільно-християнської течії були яскравими представниками «західного» напрямку, бажаючи будувати майбутнє українського народу під егідою австро-угорської корони, то москвофіли цей самий народ бачили частиною «русского» етносу. Зрозуміло, що про будь-яку співпрацю, навіть ситуативну, між цими політичними силами не могло бути й мови.

Список використаних джерел

1. Антошевський Т. До історії християнсько-суспільного руху в Галичині (80–ті рр. XIX ст. – 1914 р.). – Львів, 1997. – 36 с.
2. Аркуша О. Український християнсько-суспільний рух у Галичині на початку XX століття: політичне товариство «Руська громада» // Шляхами історії. Науковий збірник історичного факультету ЛНУ ім. Івана Франка. На пошану професора Костянтина Кондратюка. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – С.63–99.
3. Кісь Н. Західництво в Галичині на початку XX століття: клерикальна група – політична доктрина – цивілізаційний вибір // З історії західноукраїнських земель / [гол. редколегії М. Литвин]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2013. – Вип.9. – С.25–38.
4. Кліш А. Релігія та церква в ідеології та практичній діяльності християнських суспільників у Східній Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип.97 (6). – С.30–34.
5. Лехнюк Р. Церква в баченні українських консервативних середовищ у Галичині на початку XX століття // Історичні та культурологічні студії / [відп. ред. М. Литвин]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2014–2015. – Вип.6–7. – С.217–236.
6. Лехнюк Р. Українські консервативні середовища в ідейному просторі Львова на початку XX століття // Львів: місто – суспільство – культура: Збірник наукових праць. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. – Т.10: Львів / Lwow / Lemberg як міські простори: уявлення, досвіди, практики / За ред. О. Аркуші, О. Вінниченка, М. Мудрого. Ч.1. (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск, 2016). – С.310–348.
7. Наша ідея національна в Галичині і перепони єї розвою // Руслан. – 27 січня 1897.
8. Наші наміри // Руслан. – 22 січня 1897.
9. Кілька заміток про організаційну роботу між народом // Руслан. – 7 лютия (25 січня) 1913. – Ч.29. – С.1–2.
10. Наше становище супроти польского кола // Руслан. – 5 листопада (23 жовтня) 1912. – Ч.250. – С.1–2.
11. Наша ідея національна в Галичині і перепони єї розвою // Руслан. – 16, 17, 20, 23, 24, 26, 27 січня 1897.

12. Принцип національності // Руслан. – 7 лютого 1897.
13. Політика п. Романчука // Руслан. – 16 лютого 1897.
14. Капітуляція // Руслан. – 18 лютого 1897.
15. Передвиборчий голос з польського табору // Руслан. – 9 лютого 1897.
16. Не туди дорога! // Діло. – 15 вересня 1898.
17. Лемент «Діла» // Руслан. – 18 жовтня 1898.
18. Консолідаційно-опозиційна льогіка // Руслан. – 4 жовтня 1898.
19. Поражене москвофільства // Руслан. – 1900. – Ч.191.
20. Кацапи про страйки // Руслан. – 18 (31) серпня 1902. – Ч.159.
21. Сьвідчив ся циган своїми дітьми // Руслан. – 1908. – Ч.85.
22. Об'ясненіє ізъ-за рублей (Голосъ ізъ провинціи) // Галичанин. – 1898. – Ч.206.
23. «Брехні «Галичаніна // Руслан. – 1898. – Ч.210.
24. О. Маковей. Поляки а ми. Передрук з «Буковини» // Руслан. – 8, 9 вересня 1897.
25. Хахлакский язык // Галичанин. – 9 января 1899.
26. Національні нігілісти. // Руслан. – 12 січня 1899.
27. Забаги галичких москалів // Руслан. – 1900. – Ч.126.
28. Шестилітє канаско-народовскої консолидації // Руслан. – 26, 28 лютого, 1, 2, 3, 7, 8 марця 1898.
29. Маніфестация львівскої Погодинської кольонії // Руслан. – 30 червня 1899.
30. Кацапски прислужники // Руслан. – 17 жовтня 1897.
31. Львівська національна наукова бібліотека. Відділ рукописів. – Ф.11. – Спр.887 / п.70.
32. «Разом руки си подаймо, Барвіньського поборім» – «З дуету Dziennik polski – Галичанин» // Руслан. – 1904. – Ч.83.
33. Павко А. І. Посилення впливу політичних партій Східної Галичини на громадське життя краю в 1900–1907 рр. // Український історичний журнал. 2002. – №5. – С.63–79.
34. Слідами православля // Руслан. – 11 липня 1914.
35. Новинки // Руслан. – 7 лютого 1900.

References

1. Antoshevs'kyj T. Do istorii' hrystyjans'ko-suspil'nogo ruhu v Galychyni (80-ti rr. XIX st. – 1914 r.). – L'viv, 1997. – 36 s.
2. Arkusha O. Ukrai'ns'kyj hrystyjans'ko-suspil'nyj ruh u Galychyni na pochatku XX stolittja: politychne tovarystvo «Rus'ka gromada» // Shljahamy istorii'. Naukovyj zbirnyk istorychnogo fakul'tetu LNU im. Ivana Franka. Na poshanu profesora Kostjantyna Kondratjuka. – L'viv: LNU im. I. Franka, 2004. – S.63–99.
3. Kis' N. Zahidnyctvo v Galychyni pochatku XX stolittja: klerykal'na grupa – politychna doktryna – cyvilizacijnyj vybir // Z istorii' zahidnoukrai'ns'kyh zemel' / [gol. redkolegii' M. Lytvyn]; Nacional'na akademija nauk Ukrai'ny, Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha. – L'viv, 2013. – Vyp.9. – S.25–38.
4. Klish A. Religija ta cerkva v ideologii' ta praktychnij dijaly'nosti hrystyjans'kyh suspil'nykiv u Shidnij Galychyni naprykinci XIX – na pochatku XX st. // Gileja: naukovyj visnyk: zbirnyk naukovykh prac' / gol. red. V. M. Vashkevych. – K.: «Vydavnytvo «Gileja», 2015. – Vyp.97 (6). – S.30–34.
5. Lehnjuk R. Cerква v bachenni ukrai'ns'kyh konservatyvnyh seredovyshh u Galychyni na pochatku XX stolittja // Istorychni ta kul'turologichni studii' / [vidp. red. M. Lytvyn]; Nacional'na akademija nauk Ukrai'ny, Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha. – L'viv, 2014–2015. – Vyp.6–7. – S.217–236.
6. Lehnjuk R. Ukrai'ns'ki konservatyvni seredovyshha v idejnomu prostori L'vova pochatku XX stolittja // L'viv: misto – suspil'stvo – kul'tura: Zbirnyk naukovykh prac'. – L'viv: L'vivs'kyj nacional'nyj universytet imeni Ivana Franka, 2016. – T.10: L'viv / Lwov / Lemberg jak mis'ki prostory: ujavlennja, dosvidy, praktyky / Za red. O. Arkushi, O. Vinnychenka, M. Mudrogo. Ch.1. (Visnyk L'vivs'kogo universytetu. Serija istorychna. Special'nyj vypusk, 2016). – S.310–348.
7. Nasha ideja nacional'na v Galychyni' i perepony jej' rozvoju // Ruslan. – 27 sichnja 1897.
8. Nashi namiry // Ruslan. – 22 sichnja 1897.
9. Kil'ka zamitok pro org'ani'zacyjnu robotu mizh narodom // Ruslan. – 7 ljutnja (25 si'chnja) 1913. – Ch.29. – S.1–2.
10. Nashe stanovyshhe suproty pol'skogo kola // Ruslan. – 5 lystopada (23 zhovtnja) 1912. – Ch.250. – S.1–2.
11. Nasha ideja nacional'na v Galychyni' i perepony jej' rozvoju // Ruslan. – 16, 17, 20, 23, 24, 26, 27 sichnja 1897.
12. Pryncyp nacional'nosti // Ruslan. – 7 ljutogo 1897.

13. Poli'tyka p. Romanchuka // Ruslan. – 16 ljutogo 1897.
14. Kapituljacija // Ruslan. – 18 ljutogo 1897.
15. Peredvyborchij golos z pol's'kogo taboru // Ruslan. – 9 ljutogo 1897.
16. Ne tudy doroga! // Dіlo. – 15 veresnja 1898.
17. Lement «Dіla» // Ruslan. – 18 zhovtnja 1898.
18. Konsoli'dacyjno-opozycyjna l'og'ika // Ruslan. – 4 zhovtnja 1898.
19. Porazhenje moskvofil'stva // Ruslan. – 1900. – Ch.191.
20. Kacapy pro strajky // Ruslan. – 18 (31) serpnja 1902. – Ch.159.
21. S'vidchyn sja cygan svoi'my dit'my // Ruslan. – 1908. – Ch.85.
22. Ob#jasnenie iz#-za rublej (Golos# iz# provincii) // Galychanyn. – 1898. – Ch.206.
23. «Brehni «Galichanina // Ruslan. – 1898. – Ch.210.
24. O. Makovej. Poljaky a my. Peredruk z «Bukovyny» // Ruslan. – 8, 9 veresnja 1897.
25. Hahlackij jazyk // Galichanin#. – 9 janvarja 1899.
26. Nacional'ni ni'gili'sty. // Ruslan. – 12 sichnja 1899.
27. Zabagy galyckych moskaliv // Ruslan. – 1900. – Ch.126.
28. Shestyli'tje kacapsko-narodovskoi' konsoli'dacyi' // Ruslan. – 26, 28 ljutogo, 1, 2, 3, 7, 8 marcja 1898.
29. Mani'festacija l'vivskoi' Pog'odyn'skoi' kol'onii' // Ruslan. – 30 chervnja 1899.
30. Kacapski prysluzhnyky // Ruslan. – 17 zhovtnja 1897.
31. L'vivs'ka nacional'na naukova biblioteka. Viddil rukopysiv. – F.11. – Spr.887 / p.70.
32. «Razom ruky sy podajmo, Barvin'skogo poborim» – «Z duetu Dziennik polski – Galichanin» // Ruslan. – 1904. – Ch.83.
33. Pavko A. I. Posylennja vplyvu politychnykh partij Shidnoi' Galychyny na gromads'ke zhyttja kraju v 1900–1907 rr. // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. 2002. – №5. – S.63–79.
34. Sli'damy pravoslavja // Ruslan. – 11 lypnja 1914.
35. Novynky // Ruslan. – 7 ljutogo 1900.

Klish A. B., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of ancient and medieval history, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk (Ukraine, Ternopil), Klish_Andriy@ukr.net

Christian socials VS. Muscovophiles: to history of continuation

The attitude of Christian socials Muscovophiles in Galicia is analyzed. In the programs and activities of the Ukrainian political parties of Halychyna of social-christian orientation and the Muscovophiles, their conservative character is followed. Nevertheless, they sharply criticized each other. In the parliamentary activity and on the pages of the magazine Ruslan, Christian socials tried to resist the Muscovophilic ideology. They paid special attention to anti-Ukrainian rhetoric of Moscovophiles, criticized their ideological principles.

Keywords: Halychyna, Christian socials, Muscovophiles, national identity.

***

УДК 94(477)

Григорук Н. А., кандидат історичних наук, доцент кафедри нової і новітньої історії, Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка (Україна, Тернопіль), n.hryhoruk@ukr.net

**МИКОЛА ЧУБАТИЙ
І НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА**

Розглядаються основні етапи діяльності Миколи Чубатого в науковому товаристві ім. Шевченка у Львові та США. Метою статті є дослідження ролі М. Чубатого у науковому товаристві ім. Шевченка. Дослідження розглядає основні аспекти творчої співпраці М. Чубатого з товариством. М. Чубатий як дійсний член НТШ з розумінням підходить до репрезентації української науки на міжнародних форумах. Головуючи в НТШ, М. Чубатий старався популяризувати товариство серед широких кіл української і американської громадськості. У підсумку автор робить висновки, про роль М. Чубатого в діяльності та розвитку Наукового товариства ім. Шевченка. Завдяки активній участі М. Чубатого у діяльності НТШ авторитет Товариства зріс у США і Європі. Дослідження ґрунтується на використанні комплексної загальнонаукової, структурно-функціональних та історичних методів.

Ключові слова: М. Чубатий, Наукове товариство ім. Шевченка, Львів, США, діяльність.